

Beata Lisowska

*University of Applied
Sciences in Nowy Sącz*

Monika Kucharska

*University of Applied
Sciences in Nowy Sącz*

Collocations with Red in Polish and English Languages

Abstract

The paper touches upon the subject of collocability of the lexeme “czerwony” (red) in Polish and English. The authors have conducted the analysis which shows that the lexeme “czerwony” (red) exhibits high collocability in both languages, as it forms approximately 80 collocations. Some of them refer to the prototypes of red, namely blood (2 in Polish, 4 in English) and fire (9 in Polish, 2 in English). However, it should be noted that they are not richly represented in the analyzed languages. “Czerwony” (red) shows greater collocability with the names of plants and body parts. Based on the expressions and collocations presented in the paper, it can be concluded that both in Polish and English, negative connotations dominate when it comes to red. Users of both languages associate red with negative emotions such as anger, irritation, and annoyance, as well as danger and threat. However, dictionaries also provide examples of phrases that refer to positive associations with red. There are many analogies between these two languages regarding the issue discussed in the present paper, which clearly shows that Polish and English belong to the same cultural sphere, with differences mainly related to the quantitative representation of certain collocations and their formal-structural properties.

Keywords: color, collocation, colloquiality, red, connotations

Kolokacje z kolorem czerwonym w języku polskim i angielskim

Streszczenie

Artykuł porusza temat kolokwialności leksemu „czerwony” w języku polskim i angielskim. Autorzy przeprowadziły analizę, z której wynika, że wykazuje on wysoką kolokwialność w obu językach, gdyż tworzy około 80 kolokacji. Część z nich odnosi się do prototypów czerwieni, czyli krwi (2 w języku polskim, 4 w języku angielskim) i ognia (9 w języku polskim, 2 w języku angielskim). Należy jednak zauważyć, że nie są one bogato reprezentowane w analizowanych językach. „Czerwony” wykazuje większą kolokacyjność z nazwami roślin i części ciała. Na podstawie przedstawionych w artykule wyrażen i kolokacji można stwierdzić, że zarówno w języku polskim, jak i angielskim w odniesieniu do koloru czerwonego dominują konotacje negatywne. Użytkownicy obu języków kojarzą kolor czerwony z negatywnymi emocjami, takimi jak złość, irytacja i rozdrażnienie, a także niebezpieczeństwo i zagrożenie. Słowniki podają jednak również przykłady wyrażen odnoszących się do pozytywnych skojarzeń z kolorem czerwonym. Istnieje wiele analogii między tymi dwoma językami w odniesieniu do zagadnienia omawianego w niniejszym artykule, co wyraźnie pokazuje, że polski i angielski należą do tego samego kręgu kulturowego, a różnice dotyczą głównie liczbowej reprezentacji niektórych kolokacji i ich właściwości formalnostrukturalnych.

Słowa kluczowe: kolor, kolokacja, kolokwialność, czerwony, konotacje

Introduction

The aim of this study is to present the main collocational tendencies of the lexeme “red” in the Polish and English languages, which will allow us to demonstrate similarities as well as differences in the linguistic representation of this colour by various communities. The analysis of phrases involving “red” enables us to observe how culture, customs, and historical factors influence the lexical system of a given language, but it also helps capture universal features shared by all languages (Wierzbicka, 1990, 1999).

The issue of colours is interdisciplinary, therefore before presenting the examples of collocations, it’s worth discussing the status of red in physical, linguistic, and symbolic terms, as this will provide an essential context for further analysis. From a physical standpoint, red belongs to chromatic colours, those that form the visible rainbow in the sky as a result of white light being refracted. In contrast to these colours, there are achromatic colours such as white, black, and gray, which are commonly perceived as non-colours.

If we consider “red” from a linguistic standpoint, it’s worth mentioning the publication by Brent Berlin and Paul Kay (1969), who, after having analysed 98 languages, developed a seven-level evolutionary model of basic colour terms (Figure 1).

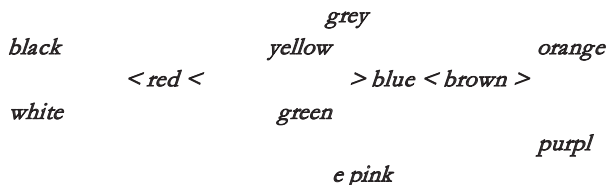

Figure 1. The Berlin and Kay hierarchy of basic colour terms (1969, p. 6).

According to the theory outlined by researchers, it appears that not all languages have the set of eleven basic colour names. Some communities use only two terms – one referring to bright and warm colours (white, red, and yellow), and the other to cold and dark colours (black, green, blue). The next stage in the evolution of colour terms is the emergence of the term “red”, which is the oldest name among the chromatic colours. Ryszard Tokarski (2004) writes about this as follows: “Therefore, if in any language there are three colour names, in addition to the two achromatic colours, focal white and focal black, the name corresponding to focal red will be identified” (p. 90).

It should also be added that the eleven colour names appear only in developed languages, while there are languages in which the evolution has stopped with the lexemes “yellow” and “green”. This means that these communities no longer use names that are found in the right part of the above mentioned model, starting from “blue”. Perhaps the fact that “red” is identified in the second stage of colour name development can be attributed to the use of red ochre in prehistoric times, which was an easily accessible and, consequently, inexpensive pigment. From this period comes the

term “red burials”, which refers to human graves where red ochre was found on the body remains. According to people’s beliefs at the time, it was supposed to symbolise the afterlife.

Furthermore, red was seen as a symbol of fertility, as evidenced by figurines of women found in the Paleolithic era. The sculptures had sexual features emphasised with a red pigment. Hence, the most famous female figurines like the Venus of Willendorf, found in Austria, or the Venus of Laussel, are considered symbols of fertility (Gross, 1990, p. 47).

In ancient times, however, the protective power was attributed to red, as described by Władysław Kopaliński (2015): „Every year the Egyptians would paint with a red line both their buildings to protect them from fire and domestic animals to ensure their fertility” (p. 52). Whereas in ancient Rome brides wore a fiery red veil (the *flammeum*), which was a symbolic reference to marital love and fertility. The above examples clearly indicate that the red colour was associated with positive values.

The symbolism of red in the context of Christianity cannot be overlooked, where this colour is treated as the attribute of the Holy Spirit, visualised as fiery tongues appearing above the heads of the apostles. Red robes in liturgy are also linked to the Passion of Christ and the sacrifice of Christ on the cross. Furthermore, in Christian symbolism, red is associated with physicality and motherhood, as seen in the paintings depicting the Virgin Mary in her signature blue cloak with a red chemise underneath. This image emphasises her human dimension of motherhood (Forstner, 1990).

1. Prototypical References of Red

Linguists establish two equivalent prototypical references for red – fire and blood, which are closely linked to fundamental human experiences. These patterns shape the model of connotations of red, which are associated with ambivalent values. Because of blood, red is perceived as the colour of life, but on the other hand, this colour is also associated with danger, misfortune, and even death.

The symbolic references of fire show quite a similar pattern. For centuries, it has been seen as an incredibly important part of human life in many cultures due to its warmth and the power to destroy material objects. This has led to its association with the sacred spire of life. However, fire is also one of the elements, which brings about negative connotations such as destruction, death, and danger.

It’s worth delving into the question of collocations with prototypes that red demonstrates in Polish and English. In Polish, red is a part of the following expressions: “red as fire”, “spark”, “glow”; “red flame”, “coal”, “cock”, “to heat up to redness”, “to release a red cock”. Comparative constructions intensify the colour’s intensity, emphasising that something is very red.

However, the phrase “*czerwony kur*” (red cock) means ‘fire’, while the expression “*puścić czerwonego kura*” (to release a red cock) should be understood as ‘to set something on fire’, intentionally igniting flames. The association between the bird

and fire dates back to ancient culture, as the glow of a rooster's feathers illuminated by the morning sun naturally evoked images of brightness, fire, and lightning for people (Kowalski, 1998). The phrase „rozgrzać coś (rozpalić) do czerwoności” (to heat up something to redness) also refers to fire. It should be taken literally as subjecting something to high temperature. We encounter such processes, for example, in industry or blacksmithing. However, this phrase can also refer to a person, taking the form of „rozpalić kogoś do czerwoności” (to heat someone up to redness), which means ‘to annoy someone, make someone furious’.

Collocational expressions formed by the combination of “red” and “blood” are much less represented. In dictionaries, only two such terms have been noted: “czerwony jak krew” (red as blood) and “upiór” (vampire) (NKPP I 371). In both cases, they are comparative constructions aimed at emphasising the intensity of the red colour. The first one refers more to non-personal nouns, while the second one is used to highlight the unnaturally red face of a person often under the influence of strong emotions (embarrassment, anger, or physical strain) or high temperatures.

Łukasz Kazak, the author of the book “Upiór. Historia naturalna” (2020), in an interview conducted by Aleksander Przybylski, believes that the comparison “czerwony jak upiór” (red as a vampire) was still in use in the early 20th century. Nowadays, it is rarely used, thanks to pop culture, where vampires are depicted as extremely pale or decayed creatures. However, for centuries in the territories of Poland and

Ukraine, the image of a vampire was that of a peasant with a red face, who visited the living to destabilise their lives: drinking blood, scaring them, destroying objects in the rural homestead, causing diseases, etc. It was also believed that a person born as a vampire had two hearts, one of which stopped beating at the end of life, and the other needed to nourish itself with blood, which it sucked from the living.

There was also a belief that a deceased person's skin is generally pale, but if it was red, it meant something unnatural, and the deceased was a vampire (Krzyżanowski, 1975). This also explains the origin and meaning of the idiomatic comparison “red as a vampire”. It is worth now moving on to discuss collocations of “red” in the

English language in the context of references to the prototype of fire and blood.

Regarding the first pattern, dictionaries note only one phrase, that is “red fire”, which, in British English, is understood as follows: “any of various combustible preparations, as one containing strontium nitrate, that burn with a vivid red light: used chiefly in pyrotechnic displays and in signalling” (Collins). According to this definition, the expression “red fire” is only applicable in specialised language,

referring to specific chemical

compounds.

However, “red fire” can also be understood as “a strong reddish-orange colour”, which functions in American English. The meaning of this expression clearly evokes the colour typical of a burning flame, and it is supposed to emphasise the intensity of the colour.

What about the frequency of collocations related to the second prototype, which is blood? It turns out that “red” rarely forms such collocations. Only two phrases can be found in dictionaries, namely “as red as blood” (Free) and “red-blooded”. The first one is used to refer to ‘extremely flushed and red, especially in the face, as

from embarrassment, anger, or physical strain'. The second one is used as an adjective describing the following characteristics: vigorous and virile. Typically applied to a man, the phrase can suggest a strong sexual appetite (Free). Some dictionaries also provide the following version of this expression: "red-blooded male/Englishman/American" – used to emphasise that someone has all of the qualities that a typical man, Englishman, etc., is supposed to have – used humorously (Longman). The origin of these collocations should be associated with the fact that blood symbolises vitality and health. If someone has good blood test results, they should simultaneously have a radiant skin, which is considered attractive.

In English, there are two more expressions that relate to the negative symbolism of blood, associated with crime. Dictionaries provide the following collocations: "red-handed" and "catch (somebody) red-handed". Both of these have figurative meanings and refer to the fact that someone has done something wrong – a crime, an offence, hence guilt is attributed to them, as illustrated by the collocations mentioned above. Sometimes the second phrase can be used in a humorous context, as shown in the sentence: "Timmy tried to get into the cookie jar again, but I caught him red-handed" (Free).

2. Collocations of Red with Plant Names

Both in Polish and English, comparative collocations involving plant names are used. Interestingly, in both languages, we find collocations such as "red as a beet", "red as a cherry", "red as a rose", and "red as a poppy". This shared group of lexemes serving as a comparative element indicates certain universal reference patterns that distinguish users of these two languages. Furthermore, they suggest that these constructions fall within the core semantic category of redness, as discussed by Nikishova and Kryvonosova (2019).

The prototypical core and periphery are distinguished in the category structure. The prototypical core consists of the supporting components of established comparative collocations. The category "Reference standards of red colour" may also include a significant number of other units remaining beyond the prototype core. This is due to the fact that man perceives other objects as red (e.g. red bag, red tie, red notebook, etc.). It is possible to say: "He turned red like this tie". Consequently, these objects can also be conceptualized as reference standards, but since they are not fixed in the established comparative collocations, their names will go to the periphery of the category. Reference standards of red colour that are fixed in the established comparative collocations are psychologically distinguished by native speakers compared to other potential reference standards (p. 52).

Additionally, in the Polish language, dictionaries also record other collocations involving the following plant names: "red as a peony" and "red as a tomato". It's worth noting that all the examples cited in this subsection typically refer to blushing, often of the cheeks or the entire face, caused by experienced emotions, sometimes excessive physical activity, or heat.

Furthermore, it should be noted that in both languages, comparative collocations with vegetables or fruit names tend to have a negative connotation and sometimes carry an ironic overtone. They often form idiomatic expressions, such as in English: “go beet red” or “turn beetroot”, and in Polish: “zaczzerwienić się jak burak” (to blush like a beetroot).

However, differences can be observed between the Polish and English languages when it comes to collocations with flower names. In Polish literature, positive meanings are attributed to flowers, which is related to the fact that these phrases are to emphasise the beauty, delicacy, and freshness of feminine look. Therefore, comparisons like “red as a poppy” and “red as a rose” have positive connotations (Pietrzak, 2001). An exception to this is the peony, which, due to its vivid colour, no longer evokes subtlety. Hence, the collocation with the name of this flower is used to emphasise the intensity of facial blushing associated with negative emotions or excessive physical strain (Nowakowska, 2005).

In English, however, “red as a poppy” and “red as a rose” mean: “extremely flushed and red, especially in the face, as from embarrassment, anger, or physical strain” (Free). It can be seen, therefore, that these idiomatic expressions are used to emphasise that someone is experiencing negative emotions, primarily embarrassment or anger. Sometimes, they can also appear in the context of physical exhaustion. It is worth showing this on the example of the sentence provided by the dictionary: “My father was as red as a poppy by the time we reached the top of the hill. I was afraid he might have a heart attack or something!” (Free).

Red also forms expressions in which it combines with the names of vegetables to emphasise their biological species, which can be perceptually noticed due to their red colour. In Polish, the following expressions are used for this purpose: “czerwony dąb” (red oak), „czerwona kapusta” (red cabbage), „czerwona koniczyna” (red clover), „czerwona papryka” (red pepper), „czerwona porzeczka” (red currant) (SJP 315). Analogous expressions are used in English (Collins), which, of course, is fully understandable due to similar weather conditions in Poland, England, and certain parts of the United States.

3. Collocations of Red with Body Parts

Another significant group of collocations consists of word combinations with the names of body parts. In Polish, dictionaries mainly provide the following examples: “czerwony na twarzy” (red in the face), “twarz komuś poczerwieniała” (someone’s face turned red), „zaczzerwienić się po same uszy” (to turn red up to one’s ears),

„czerwone rumieńce” (red blushes), „zaczzerwienić się po białka oczu” (to have redness in the whites of the eyes), “mieć czerwone oczy” (to have red eyes), „czerwone wargi” (red lips). In English, the following collocations are present: “a red face”, “red in the face”, “one’s ears are red”, “get a red face”, “give (someone) a red face”, “a red eye”, “red-neck”, “red skin”.

From the examples mentioned above, it is clear that in both languages, “red” most frequently forms collocations with the lexeme “face”, and it also appears as a descriptor of the colour of ears or eyes. This seems obvious because the origin of these constructions is dictated by the observation of easily noticeable processes that occur in a person’s appearance.

According to the definitions provided by Polish dictionaries, the idiomatic expressions mentioned in this section imply that someone has turned really red, most often due to embarrassment or shame, as can be inferred from the sentence given in the Great PWN Dictionary of Idioms with proverbs: „Alicja zaczerwieniła się po uszy. Nie miała pojęcia, czym uraziła starszego pana” (WSF, p. 577). However, it should

be noted that Polish speakers also use these constructions in the context of someone dealing with high temperatures, excessive physical strain, and sometimes excessive redness in someone’s face can be a symptom of feeling unwell, such as

high blood pressure. In contrast, English dictionaries clearly specify that the redness of the face or ears is due to experiencing embarrassment or anger. This is perfectly illustrated by the following sentence: “A red-faced Mr. Jones was led away by the police” (Collins). Another expression that requires separate discussion is

“red-eye”, which is used in both languages with two different meanings. First, it’s worth focusing on the shared meaning of this collocation, which refers to the effect of light reflection in the pupils of photographed people and animals, which, for obvious reasons, is not considered aesthetically pleasing. However, the expression

“red-eye” has another meaning in both languages. It should be noted that in

Polish, the term red with a noun eye is used in the plural form, so dictionaries record expressions like „czerwone oczy” (red eyes). The phrase does not only refer to experiencing strong emotions – anger but also crying, allergies, and tiredness caused by lack of sleep or excessive physical activity. In English, “red-eye” also

refers to a flight that takes place at night or early in the morning, and it can also take the form of a “red-eye flight”. Confirmation of such usage of this idiomatic

expression can be seen in the sentence: “She was running to catch a red-eye to

New York” (Collins). It’s worth noting that this expression is used in informal language.

In English, we may find two additional collocations of “red” with body parts. The first one is “red-neck” or “redneck”, used in informal and American English, which means ‘a man who lives in a rural area of the US, is uneducated, and may have strong unreasonable opinions’ (Longman, p. 1190). The second one, “red skin”, is defined as ‘an old term for a Native American, which is now considered offensive’ (Longman, p. 1191). From the examples mentioned, it is clear that red skin or neck were associated with people with lower social status who made their living through physical work. They were easily identifiable by their sunburned skin.

4. Red and Anger

In culture, red is often associated with love, sensuality, and motherhood, but such an perception of this colour has not been embedded in the language. This might

seem surprising, but collocations suggest the association of red with anger and fury, which is confirmed in both languages.

In the Polish language, two idiomatic expressions are used that directly relate to negative emotions. Here come the examples: „poczerwieniec z gniewu” (to turn red with anger) and “zrobić się czerwonym z gniewu/ze złości” (to become red with anger). English dictionaries provide the following collocations: “red mist”, “see (the) red mist”, “see red”, and “the red mist descends”. Their meaning can be summarised as ‘a feeling of extreme anger’. The origin of these idiomatic expressions dates back to the mid-19th century, and their metaphorical meaning can be linked to the pro- totype of red – which is blood. This is because emotional unrest causes the blood pressure to increase, which in turn results in an excessive blood flow to the brain, impairing a person’s ability to make rational judgments. This can be metaphorically presented as a person being engulfed in a red mist, which impairs their reasonable judgement of the situation.

Thus, in both languages, red is conceptualised as the colour that symbolises anger and fury, but it is expressed in different ways. In the Polish language, it has been embedded in the form of phrases that include verbs and names of emotions like anger and fury. However, in the English language, there is a greater formal diversity because dictionaries provide both expressions and phrases, constructed mainly with the noun “mist” in the sense of a fog. In this way, the characteristics of a weather phenomenon, commonly known to people and sometimes very troublesome due to the limitations of visibility, which is important for orientation in the surrounding space, were fixed in the linguistic constructions in question. These fog-related properties have been further linked to the red colour, which resulted in a fairly clear figurative meaning of the presented collocations.

5. Red Flag – from Irritation to Revolution

In lexicographic materials, we also find linguistic constructions in which “red” forms word combinations with the lexeme “plachta” (cloth), “flaga” (flag), or “sztandar” (banner). In the Polish language, there is an idiomatic expression „działać/ podzalać na kogoś jak/niczym czerwona plachta na byka” (to act on someone like/ as a red cloth on a bull) (WSF, 363). However, English speakers have a greater variety of constructions of this type to choose from. Here are some examples: “a red flag to a bull”, “a red rag to a bull”, “be like a red flag to a bull”, “be like a red rag to a bull”, “be like waving a red flag to a bull”, “be like waving a red rag to a bull” (Free).

In both languages, these constructions are understood in the same way and are more precisely defined as: ‘a willfully infuriating or aggravating provocation; something that incites great anger or annoyance’ (Free). The origin of these idioms is linked to bullfighting practices popular in Spain, Portugal, or Mexico, as defined in the dictionary “an allusion to matadors’ practice of waving red flags at a bull during a bullfight, though the colour of the flag actually makes no difference to the animals” (Free).

However, it is worth noting one fact in the quote given above. Even though it is conventionally established, in accordance with reality, that a matador provokes a bull with a red cloth, the colour itself has no significance in this situation. This is because these animals have only one type of photoreceptor cells that do not allow them to distinguish between chromatic colours. The bull's agitation upon seeing a red cloth is not due to the colour of the fabric used but rather from the animal's preparation for the confrontation. Before the fight, the bull is starved, and the shouting crowds of people and the unfamiliar environment trigger its defensive instincts.

It's also important to note that the red flag is associated with more than just bull-fighting in both languages. One of its meanings is related to it being treated as 'a sign or signal indicating potential, incipient, or imminent danger or trouble' (Free). Life-guards, for instance, display a red flag at beaches and bathing areas, which should be interpreted as a ban on swimming in a particular place due to unfavourable weather conditions. It is used in car races on a similar basis. There it functions as a symbol of danger, hence it signifies the need to immediately stop and leave the track due to potential danger. In both cases, the choice of red as a colour connoting danger is related to its symbolism determined by the prototype of blood and fire.

In culture, or more precisely in the realm of politics, red colour is also associated with revolution, and this has been radiated in the lexical resources of both Polish and English languages. In the former, the collocation "czerwony sztandar" (red banner) is used in the sense of 'a red banner – the international emblem of the proletariat's struggle' (SFJP, I, 153). Meanwhile, English dictionaries record the phrase "red flag" (Cambridge) with similar connotations. Such symbolism of red is associated with the French Revolution, during which Jacobins wore red pointed caps characteristic of galley slaves. Hence, initially, the distinguishing feature of revolutionaries were flags depicting the cap, but over time, they were replaced by flags in a solid red colour (Gross, p. 66).

Over time, this colour became associated with left-wing political parties in many countries, and this was reflected in other constructions as well. This is especially evident in the Polish language, where red was linked to the communist system, and in such contexts, the following idioms were often used, often in a negative sense: "człowiek czerwonych przekonań" (a person who supports communist ideology) (SFS I 153), „czerwona arystokracja” (red aristocracy), „czerwona burżuazja” (red bourgeoisie), "czerwona dyktatura" (red dictatorship) (Nowakowska 2005, p. 45-46). To emphasize the particularly strong party affiliations in this political system, idioms like "czerwony pajak" (red spider), „czerwona sitwa" (red clique), and „czerwona pajęczyna" (red web) were used (Nowakowska, 2005, p. 45–46). Additionally, expressions like „czerwony ciemnogród" (red backwater), „czerwony dwór" (red manor), and „czerwony folwark" (red farm) referred to buildings that served as the seats of communist authorities.

Historical reasons have naturally resulted in fewer constructions related to the left-wing context of red in the English language. Apart from the mentioned "red flag", dictionaries also record the phrase "reds under the bed" (Free), and its meaning and origin are explained as follows: 'the belief or mentality that agents of commu-

nism are hiding amongst the greater populace, waiting for an opportunity to spread their agenda. An allusion to the paranoia that gripped America and other countries during the Cold War' (Free). It's worth noting that in this idiom, the plural form is used to emphasise that it refers to the actions of not just individual persons but a planned action by a group of people waiting for the right moment to propagate their political views.

6. Red and Finances

Red, due to its negative connotations associated with danger and threats, is also used in the business world to symbolize dangerous, unexpected, and often financially undesirable occurrences. This is why "in the red" is used to indicate companies or individuals who are facing losses in various financial indices.

This use of red is reflected in both discussed languages. In one of the Polish language dictionaries, you can find the idiom "być/znaleźć się w czerwieni" (to be/found in the red) (WSF, 145), which in financial jargon means 'the company's stocks have lost value'. There are more constructions of this type in the English language. Here are some examples: "red ink", "in the red", "be in the red", "go in (to) the red", "red ink", "be bleeding red ink", "bleed red ink" (Free). All these constructions refer to the old practice of recording profits and losses in financial ledgers. Profits were traditionally recorded in black ink, while losses were recorded in red. If the ledger was dominated by red, it indicated financial difficulties and often the need to take out loans. Therefore, the constructions mentioned above mean that someone has debts or has lost significant sums of money. Although modern accounting is done using computer software, red ink is still often used to record losses, making the idioms mentioned in this section still relevant and understandable, although they are most commonly used in a business context (Liberto, 2023).

In the provided examples in the English language, such as "be bleeding red ink" and "bleed red ink", there is a clear reference to blood, which is the prototype of redness. As we know from the previous sections of this study, blood is associated with danger and threats. This makes the negative meaning of these constructions very evident. Furthermore, they illustrate the interesting and somewhat complex processes of forming certain linguistic collocations. On one hand, they are influenced by everyday situations (e.g., the use of red ink), and on the other hand, they are connected to the symbolism inherent in the prototype.

It is also worth mentioning another group of idioms that relate to the world of finance but have a completely different origin. In Polish, this would be "czerwony złoty", which refers to 'an old international gold coin that has been minted in Europe since the 13th century; a ducat' (SJP I 315). The origin of this expression is related to the fact that all gold coins were referred to as "czerwone" (red), silver coins as "białe" (white), and copper coins, due to their lowest value, as "czarne" (black).

In American English, there are collocations involving the cent, such as "red cent", "not have a red cent", "not one red cent", and "not worth a red cent". The diction-

ary has the following to say providing the meaning and origin of these collocations: ‘worthless; bankrupt or broke. The cent has long been the lowest denomination of American coin, and “red” refers to the fact that it used to be made of copper. The expression dates from the early nineteenth century. J. S. Jones used it in *People’s Law- yer* (ca. 1839)’. Therefore, “red cent” has a negative meaning, but in this case, it is not related to the symbolism of redness but rather to the low value of the coin itself.

7. The Red Carpet

In many cultures, dating back to ancient times, red colour was associated with power, and it was even reserved exclusively for Gods. This is evident in the history, which is worth mentioning at this point:

When Agamemnon, the titular king of the Ancient Greek play written in 458 BCE, returns from the Trojan War, he has a red carpet walkway laid out for him. At the time, red carpets were reserved only for the gods and they walked on them in order to avoid touching the ground that mortals do. (...) For Agamemnon’s hubris in considering himself to be more powerful than a god, he is punished by being murdered upon his arrival home (Brown).

In the quoted passage, there is an explanation of the origin of the phrase “red carpet”, which will be the subject of analysis in this section of the study. By way of elaboration, it should be added that red, for centuries, has been the colour of royal and cardinal attire. The costliness of red dye meant that only individuals from the highest social strata could afford such clothing, setting them apart from the commoners whose clothing was made from grey or brown natural canvas.

After this brief introduction, it’s worth examining how the “red carpet” construction functions in the discussed languages. In the Polish language, the phrase “czerwony dywan” (FWSF 67) has been adopted. It should be understood as a place in front of a building, specially highlighted with a red carpet, where well-known and famous personalities from the world of showbiz walk, posing for photos and giving short interviews. In social life, the opportunity to appear on the red carpet is associated with achieving success and joining the ranks of celebrities. It is evident that in the Polish language, this is a relatively recent expression, as indicated by the fact that it is only documented in one dictionary compiled by Piotr Fliciński (2010, p. 67). However, the phrase is widely used on the Internet, as evidenced by the number of pages that appear when searching for the phrase “czerwony dywan” in search engines. In English, there are several constructions that involve the “red carpet”, and here are some examples: a red carpet, red-carpet treatment, to get the red-carpet treatment, to give (one) the red-carpet treatment, to put out the red carpet, to roll out the red carpet, to roll out the red carpet for someone (Free). It should be noted that in English, in addition to the basic expression, there are also phrases that indicate that someone may be treated in a special way or we may receive someone with exceptional honors, as indicated by the collocations of the red carpet with various verbs: to get,

to give, to roll out. It is clear that English speakers have a greater variety of meanings and lexical resources in this regard. This may be due to the fact that the Oscars ceremony is held in the United States. Viewers from around the world watch eminent personalities from the world of film presenting themselves on the red carpet. The popularity and importance of this event have found reflection in the language, demonstrating how cultural life can influence the lexical resources of a given community.

8. Red vs Pleasure and Fun

Red belongs to the group of bright and warm colours, which evoke positive connotations such as joy and happiness. However, it may be surprising that this aspect of the colour is poorly represented in language. In Polish, there are no constructions that refer to such symbolism of red. In English, you can find a few idioms of this kind. One of them is “a red-letter day”, which is defined as ‘a special, happy, and important day that you will always remember’ (Cambridge). Clearly, the expression “a red-letter day” has a positive connotation. One might wonder why this is so, but it becomes obvious when considering the explanation presented by Humeniuk (2020), who explains the origin of this construction as follows: “The idiom red-letter day appeared in the XIX century, the phrase initially meant a saint’s day, as it was marked on church calendars in red letters” (p. 193).

Another example with positive connotations related to the red colour are the idioms “to paint the town red” and “to go out and paint the town red”, which are defined as ‘to go out into a city or town and have an enjoyable time, typically by visiting various establishments, such as bars, restaurants, clubs’ (Free). Kevin Miller (2020) explains that the meaning of these expressions depends on the context. Besides the one mentioned above, they can also be understood as having fun, that is, enjoying oneself during a party which involves excessive drinking and some behaviours violating social norms. This interpretation can give these idioms negative connotations.

It’s also worth considering the origins of the above-mentioned collocations. However, there isn’t a single explanation for the origins of these phrases. One story is associated with Henry Beresford (the Marquis of Waterford), who, in 1837, arrived in the town of Melton Mowbray at dusk with his companions after a night of heavy drinking. Supposedly, the following situation occurred near the town’s walls at that time:

The guards could clearly see that the hooligan riders had freshly finished up a night of debauchery and drinking. They were loud and raucous, and the toll keeper demanded an entry fare. (...) Taking the toll keeper’s demand as an insult, the Marquis of Waterford and his goons proceeded to trash up the poor guard. They didn’t stop there, however, and got creative with their hooliganism. They gave the guard and his companion a fresh coat of red paint, nailed the door of their toll house shut and painted that red too (Miller)

However, there is no definitive evidence to confirm that these events actually took place. Additionally, its credibility is diminished by the fact that the first recorded use of the idiom “to paint the town red” was in 1883 in Los Angeles, not in England where the story presented above allegedly occurred. Therefore, in The Free Dictionary online, you can find another explanation for this construction: “Some believe it refers to setting something on fire; others point to a vague association of the colour red with violence” (Free). This is related to the history mentioned by Miller (2020) in his article. He believes that such a meaning is associated with a legend about a cruel cowboy who threatened the townspeople that he would paint the town red with their blood. Therefore, at times, “to paint the town red” can signify a tragedy or bloodshed.

Conclusions

Although the authors have not discussed all the collocations formed by the lexeme “czerwony” (red) in the Polish and English languages, their goal was to focus on certain categories only to highlight the most important tendencies observed in the collocations with red. An attempt has also been made to relate them to prototypical references in order to show to what extent they can influence the functioning of “czerwony” (red) in the lexical systems of Polish and English. After conducting the analysis, several conclusions can be drawn. The lexeme “czerwony” (red) exhibits high collocability in both languages, with approximately 80 collocations, indicating its high productivity and relatively early appearance in the lexical systems of Polish and English.

Furthermore, in both languages, there are collocations that refer to the prototypes of red, namely blood (2 in Polish, 4 in English) and fire (9 in Polish, 2 in English). However, it should be noted that they are not richly represented in the analyzed languages, with the exception of references to fire recorded in Polish.

The analysis of the remaining constructions in which the component is the lexeme “czerwony” (red) allows for the conclusion that this colour is conceptualized similarly in both analyzed languages. This is evident, for example, in the ease of identifying categories of words with which “czerwony” (red) exhibits relatively high collocability. Certainly, these are names of plants and body parts.

It can also be noticed that some collocations rooted in Polish and English share the same meaning, hence they can be grouped based on the symbolism of red present in the given culture. Based on the constructions mentioned in the article, it can be concluded that both in Polish and English, negative connotations dominate when it comes to red. Users of these languages associate it with negative emotions such as anger, irritation, and annoyance, as well as with danger and threat.

However, dictionaries provide few constructions that would refer to positive associations with red. These are word combinations in which “czerwony” (red) appears alongside lexemes such as “poppy”, “rose” (perhaps?), “carpet”, “letter”, or “town”. It is also worth noting that English is richer in this regard when compared with the

Polish language. This feature of the red colour is very sparsely represented in Polish, with only a few collocations (e.g., “czerwony jak róża”, “czerwony jak mak”, “czerwony dywan”).

In conclusion, there are many analogies between the two analyzed languages in the context of the discussed issue. This clearly shows that Polish and English belong to the same cultural sphere, and the differences between them mainly relate to the quantitative representation of certain lexical constructions and their formal and structural properties.

Beata Lisowska

The author holds a Ph.D. in humanities and is a linguist associated with the Faculty of Humanities at the Academy of Applied Sciences. She has worked as a Polish language teacher in middle school and high school. Her research interests are related to Polish language methodology, language culture, and phraseology. She is the author of many articles and the editor of three publications

Monika Kucharska

The co-author is an English teacher who runs classes for students of various faculties at the Academy of Applied Sciences in Nony Sącz. She holds a Bachelor's Degree in Applied Linguistics as well as Master degree in English Philology. She has been working as an English teacher for over twenty years and has specialized in teaching General English as well as English for Special Purposes (Business, Technology and Medical Sciences). Her research interests are related to teaching English to adult learners, translation strategies and cultural differences in business

Bibliography

- Berlin, B., Kay, P. (1969). *Basic Colour Terms: Their Universality and Evolution*. Berkley: University of California Press.
- Brown, T. (2021). *History of the Red Carpet Entrances: Centuries of Culture, Glamour and VIP Events* (<https://www.eventsfantastic.com.au/blog/history-of-the-red-carpet-entrances-centuries-of-culture-glamour-and-vip-events/> dostęp: 29.08.2023).
- Forstner, D. (1990). *Świat symboliki chrześcijańskiej*, przeł. W. Zakrzewska, P. Pachciarek, R. Turzyński. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Gross, R. (1990). *Dlaczego czerwień jest barwą miłości?* Warszawa: Wydawnictwo Artystyczne i Filmowe.
- Humeniuk, I. (2020). Philosophy of Red Colour: Linguistic and Extralinguistic Aspects. *WISDOM* 2(15), 188–198.
- Jurek, K. (2014). *Kolor jako element kształtowania tożsamości jednostkowej i zbiorowej*. Zeszyty Naukowe KUL 57 (2014), nr 4 (228).
- Kowalski, P. (1989). *Łeksykon znaki świata. Omen, przesąd, znaczenie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kozak, Ł. (2020). *Upiór. Historia naturalna*. Warszawa: Fundacja Evviva L'arte.

- Krzyżanowski, J. (1975). *Mądrzej głowie dość dwie słowie. Pięć centurij przysłów polskich i dia- belski tużyn* t. III. Warszawa: PIW.
- Liberto, D. (2023). *Red Ink: What it Means, How it Works, History*, <https://www.investopedia.com/terms/r/red-ink.asp> (dostęp: 28.08.2023).
- Miller, K. (2020). *Paint the Town Red: Meaning & Origin* (<https://thewordcounter.com/paint-the-town-red/> dostęp: 30.08.2023).
- Nikishova, A., Kryvonosova, E. (2019). *Comparative collocations as cognitive classifiers are bases of lexical categories*. International Journal of Current Approaches in Language, Education and Social Sciences (CALESS), 1(1), 45–61.
- Nowakowska, A. (2005). *Świat roślin w polskiej frazeologii*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Nowakowska, B. (2005). *Nowe połączenia wyrazowe we współczesnej polszczyźnie*. Kraków: Wydawnictwo LEXIS.
- Pietrzak, M. (2001). *Rośliny występujące w porównaniach w Trylogii H. Sienkiewicza*, [w:] A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj (red.) *Język a kultura, t. 16. Świat roślin w języku i kulturze* (s. 169–178). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Tokarski, R. (2004). *Semantyka barw we współczesnej polszczyźnie*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Wierzbicka, A. (1990). *Meaning of colour terms: semantics, culture and cognition*, Cognitive Linguistics, vol. 1, s. 99–151.
- Wierzbicka, A. (1999). *Znaczenie nazw kolorów i universalia widzenia*, [w:] J. Bartmiński (red.) *Język, umysł i kultura. Wybór prac* (s. 405–448). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Wtorkowska, M. (2014). *Porównanie polskich i słoweńskich frazeologizmów z komponentem nybranych zwierząt domowych (byka, wołu, krowy i cielęcia)*. Acta Universitatis Lodzianensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców 21, 403–412.

Dictionaries

- Cambrige Dictionary – <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/>
- Collins – <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/>
- Free – The Free Dictionary – <https://idioms.thefreedictionary.com>
- FWSF – Fliciński, P. (2010). *Współczesny słownik frazeologiczny*. Poznań: Adam Mickiewicz University.
- Longman – <https://www.ldoceonline.com/dictionary>
- SFS – Skorupka, S. (1989). *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- SJP – Szymczak, M. (2002). *Słownik języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- WSF – Kłosińska, A., Sobol, E., Stankiewicz, A. (2022). *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłówkami*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- WSF – Müldner-Nieckowski, P. (2003). *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa: Świat Książki.

* * *

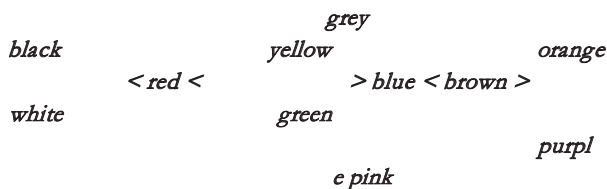
Kolokacje z kolorem czerwonym w języku polskim i angielskim

Wstęp

Celem niniejszego opracowania jest zaprezentowanie głównych tendencji łączliwości leksemu *czerwony* w języku polskim i angielskim, co pozwoli na pokazanie podobieństw, a także różnic w lingwistycznym ujmowaniu tych barw przez różne społeczności. Analiza struktur językowych z *czerwonym* pozwala zauważyć, jak kultura, obyczajowość, a także czynniki historyczne wpływają na system leksykalny danego języka, ale pozwala także uchwycić uniwersalia wspólne dla wszystkich języków (Wierzbicka, 1990, 1999).

Problematyka barw jest kwestią interdyscyplinarną, stąd przed omówieniem przykładowych związków wyrazowych warto przybliżyć statut czerwieni w ujęciu fizycznym, lingwistycznym oraz symbolicznym, ponieważ będzie to istotny kontekst do dalszej części wyводу. Z fizycznego punktu widzenia *czerwony* należy do barw chromatycznych, czyli tych, które tworzą widoczną na niebie tęczę będącą rezultatem rozszczepienia światła białego. W kontraście do tych kolorów wyróżnia się barwy achromatyczne, czyli biel, czerń oraz szarość, uchodzące w potocznym odczuciu za niekolorowe.

Jeśli patrzeć na *czerwony* pod kątem lingwistycznym, to warto w tym miejscu przywołać publikację Brenta Berlina i Paula Kaya (1969), którzy po przeanalizowaniu 98 języków opracowali siedmiostopniowy model ewolucji nazw barw (rys. 1).

Rys. 1. Hierarchia implikacyjna barw B. Berlina i P. Kaya (1969, s. 6)

Ze schematu sporządzonego przez badaczy wynika, że nie we wszystkich językach występuje zbiór jedenastu podstawowych nazw barw. Niektóre społeczności operują tylko dwoma określeniami: jedno z nich odnosi się do jasnych oraz ciepłych barw (bieli, czerwieni oraz żółci), drugie do zimnych i ciemnych (czerni, zieleni, niebieskiego). Kolejny etap w ewolucji nazw barw to pojawienie się określenia *czerwony* (*red*) będącego najstarszą nazwą spośród barw chromatycznych. Tak na ten temat pisze Ryszard Tokarski (2004): „Jeśli (...) w jakimkolwiek języku występują trzy nazwy barwy, to poza dwiema barwami achromatycznymi, ogniskową bielą i ogniskową czernią wyodrębniona zostanie nazwa odpowiadająca ogniskowej czerwieni” (s. 90).

Gwoli uzupełnienia należy dodać, że jedenaście nazw barw pojawia się tylko w językach rozwiniętych, ale są i takie, w których ewolucja zatrzymała się na leksemach *yellow* i *green*. Oznacza to, że dane społeczności nie operują już nazwami znajdującymi się w prawej części schematu, zaczynając od *blue*.

Być może to, że czerwień pojawia się na drugim etapie rozwoju nazw barw, należy wiązać z faktem, że już w czasach prehistorycznych używano czerwonej ochry, która była łatwo dostępnym i co się z tym wiąże – tanim barwnikiem¹. Z tego okresu pochodzą tzw. czerwone pochówki, czyli groby ludzkie, w których ciała były posypane ochrą, uchodzącą według wierzeń za symbol życia pozagrobowego. Poza tym traktowano czerwień jako nośnik płodności, o czym świadczą figurki kobiet znalezionych w epoce paleolitycznej. W rzeźbach tych podkreślone zostały czerwonym barwnikiem cechy płci. Dlatego też najsłynniejsze figurki Wenus z Willendorfu znalezionej w Austrii, czy Wenus z Lassel traktuje się jako symbole żeńskich sił rozrodczych (Gross, 1990, s. 47).

W starożytności z kolei przypisywano czerwieni moc ochronną, a tak na ten temat pisze Władysław Kopaliński (2015): „Egipcjanie smarowali co rok zabudowania czerwoną kreską, aby je uchronić od pożaru, a zwierzęta domowe, aby im zapewnić płodność” (s. 52). W antycznym Rzymie ogniście czerwony welon miał zapewnić pannie młodej miłość małżeńską i potomstwo, co jasno wskazuje, że barwa ta wiązała się z pozytywnymi wartościami. Nie można także pominąć symboliki czerwieni w kontekście religii chrześcijańskiej, gdzie tę barwę traktuje się jako atrybut Ducha Świętego wizualizowany w postaci ognistych języków pojawiających się nad głowami apostołów. Czerwone szaty w liturgii łączone są także z Męką Pańską i ofiarą Chrystusa złożoną na krzyżu.

Dodatkowo w symbolice chrześcijańskiej czerwień oznacza cielesność oraz macierzyństwo, co widać w malarstwie, gdzie przedstawia się Matkę Boską w czerwonej sukni wystającej spod niebieskiego płaszcza. Taki wizerunek ma podkreślać jej ludzki wymiar macierzyństwa (Forstner, 1990).

1. Odniesienia prototypowe czerwieni

Językoznawcy wyznaczają dla czerwieni dwie równorzędne referencje prototypowe: ogień i krew, co ściśle wiąże się z podstawowymi ludzkimi doświadczeniami. Wzorce te modelują system konotacji czerwieni, łączonej z ambiwalentnymi wartościami. Za sprawą krwi czerwień postrzegana jest jako barwa życia, ale z drugiej strony kolor ten wykazuje asocjacje z zagrożeniem, nieszczęściem, a nawet śmiercią. Podobnie przedstawia się kwestia ognia, który przez wieki był w wielu kulturach przedmiotem kultu ze względu na dające ciepło i moc zniszczenia postaci materialnej

¹ Warto dodać, że na terenie Słowiańszczyzny jako barwnik stosowano również wysuszony i zmielony bądź utłuczony pancerz chrząszcza, nazywanego *czerw*/ *czym*/ *czerniec*/ *czymiec*/ *czymień* powszechnie chwytanego na początku lata (stąd się wzięła dawniejsza nazwa szóstego miesiąca *czerwień*); tak: *Słownik języka polskiego* (tzw. warszawski), red. J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, Warszawa 1900, t. I, s. 387, hasło *czerw*.

przedmiotów. To sprawiało, że wiązano go ze sferą sacrum. Jednak ogień jest też ży- wiolem, co powoduje, że konotuje negatywne wartości, takie jak zniszczenie, śmierć i zagrożenie.

Warto przejść do kwestii, jaką łączliwość z prototypami wykazuje czerwony w je- zyku polskim i angielskim. W pierwszym z nich czerwony wchodzi w skład następu- jących konstrukcji: *czerwony jak ogień, iskra, żar; czerwony płomień, węgiel, kur; roz- grzać (rozpalić do czerwoności), puścić czerwonego kura*. Konstrukcje komparatywne wzmacniają intensywność barwy, podkreślają, że coś jest bardzo czerwone. Wyrażenie *czerwony kur* oznacza 'pożar, ogień', a zwrot *puścić czerwonego kura* należy rozumieć jako 'podpalenie, celowe wzniesienie ognia'². Asocjacje tego ptaka i ognia wywodzą się już z kultury starożytnej, a ma to związek z tym, że blask piór koguta oświetlanych porannym słońcem w naturalny sposób kojarzył się ludziom z blaskiem, ogniem i błyskawicą (Kowalski, 1998). Do ognia odsyła też zwrot *rozgrzać coś (rozpalić do czerwoności)*, co należy rozumieć dosłownie jako poddawanie czegoś wysokiej tem- peraturze. Z procesami takimi spotykamy się na przykład w przemyśle lub w sztuce kowalskiej. Jednak konstrukcja ta może się też odnosić do osoby, wówczas ma formę *rozpalić kogoś do czerwoności*, co oznacza 'zdenerwować kogoś, rozświecić kogoś'.

Znacznie słabiej reprezentowane są połączenia wyrazowe tworzone przez zesta- wienie czerwieni i krwi. W słownikach odnotowano jedynie dwa takie określenia: *czerwony jak krew, upiór* (NKPP I 371). W obydwu przypadkach mamy do czynienia z konstrukcjami o charakterze komparatywnym, mającymi podkreślić intensywność czerwonej barwy. Pierwsza z nich odnosi się raczej do rzeczowników nieosobowych, drugiej używa się do wyeksponowania nienaturalnie czerwonej twarzy człowieka będącego często pod wpływem silnych emocji lub rozpalonego z powodu gorąca. Łukasz Kazak, autor książki *Upiór. Historia naturalna* (2020), w wywiadzie prowa- dzonym przez Aleksandra Przybylskiego uważa, że porównanie *czerwony jak upiór* funkcjonowało jeszcze na początku XX w. Obecnie jest już rzadko używane, a to za sprawą popkultury, gdzie wampira przedstawia się jako istotę przeraźliwie bladą lub zgnilą. Przez wieki na terytorium Polski i Ukrainy funkcjonował obraz wampira jako chłopca z czerwoną twarzą, który nawiedzał żyjących, aby destabilizować ich życie: wypijać krew, straszyć, niszczyć przedmioty w wiejskiej zagrodzie, zsylać choroby itp. Wierzono również, że człowiek rodzący się upiorem miał dwa serca: jedno prze- stawało bić u kresu życia, drugie musiało się odżywiać krwią wysysaną z żyjących. Istniało także przekonanie, że generalnie skóra zmarłego człowieka jest biała, jeśli zaś była czerwona, oznaczało to, że ma się do czynienia z czymś nienaturalnym, zmarły jest wampirem (Krzyżanowski, 1975). To również wyjaśnia pochodzenie i znaczenie porównania *czerwony jak upiór*.

² Rzeczownik *kur* oznaczał też kiedyś w polszczyźnie chorobę zakaźną, której towarzyszyła gorączka i czerwona wysypka na skórze (rózyczka). Inna jej dawna nazwa odsyłająca do ciepła i temperatury to *(te) żurnice* 'gorączka potna, połączona z wysypką czerwoną na całym ciele, najczęściej spotykana u dzieci'. Chodzi oczywiście w obu przypadkach o odrę; patrz: *Słownik języka polskiego* PAN, red.

W. Doroszewski, Warszawa 1961, t. III, s. 1300 oraz *Słownik ilustrowany języka polskiego* M. Arcta, Warszawa 1916, s. 667.

Warto teraz przejść do omówienia kolokacji *czerwonego* w języku angielskim w kontekście nawiązań do prototypu ognia i krwi. Jeśli chodzi o wzorzec pierwszy, to słowniki odnotowują tylko jedną konstrukcję *red fire* (*czerwony ogień*), co w odmianie brytyjsko-angielskiej należy rozumieć następująco: „substancja tworzona z różnych preparatów palnych, np. zawierająca azotan strontu, paląca się jaskrawym czerwonym światłem: stosowany głównie w pokazach pirotechnicznych i sygnalizacji” (Collins). Z definicji tej wynika, że wyrażenie *red fire* ma tylko zastosowanie w specjalistycznym języku w odniesieniu do kreślonych substancji chemicznych. Jednak *red fire* można też rozumieć jako ‘mocny czerwono-pomarańczowy kolor’. Wyrażenie to funkcjonuje w amerykańskiej odmianie języka angielskiego. Jego znaczenie wyraźnie nawiązuje do koloru typowego dla palącego się płomienia ognia, a sama konstrukcja językowa wyraźnie podkreśla intensywność barwy.

A jaką frekwencję wykazują połączenia wyrazowe nawiązujące do drugiego z prototypów, czyli do krwi? Okazuje się, że *czerwony* rzadko pojawia się w tego typu zestawieniach. Słowniki podają zaledwie dwie konstrukcje: *as red as blood* and *red-blooded* (Free). Pierwsza jest używana w znaczeniu: ‘bardzo zarumieniony i czerwony, zwłaszcza na twarzy, ze wstydu, złości lub wysiłku fizycznego’. Drugą stosuje się jako przymiotnik określający energiczność i męskość. Określenie to, zwykle stosowane w odniesieniu do mężczyzny, może sugerować silny temperament seksualny (Free).

Niektóre słowniki podają jeszcze następującą wersję tej konstrukcji: *red-blooded male/ Englishman/ American* – używane, aby podkreślić, że ktoś ma wszystkie cechy, jakie powinien posiadać typowy mężczyzna, Anglik itp. – używane humorystycznie (Longman). Pochodzenie tych kolokacji należy wiązać z faktem, że krew symbolizuje witalność i zdrowie. Jeśli ktoś ma dobrą krew, która mieści się w medycznych parametrach, to równocześnie powinien być pełen blasku, który odpowiada za atrakcyjność.

W języku angielskim są jeszcze dwie konstrukcje nawiązujące do negatywnej symboliki krwi, związanej ze zbrodnią. Słowniki odnotowują następujące połączenia wyrazowe: *red-handed, catch (somebody) red-handed*. Obydwa z nich mają przenośne znaczenie i odnoszą się do faktu, że ktoś dopuścił się czegoś złego – zbrodni, przestępstwa, stąd ciąży na nim wina, co mają obrazować przywołane powyżej kolokacje. Czasami drugi ze związków frazeologicznych bywa używany w humorystycznym kontekście, o czym świadczy zacytowane zdanie: *Timmy tried to get into the cookie jar*

again, but I caught him red-handed (Free).

2. Kolokacje **czerwonego** z nazwami roślin

Zarówno w języku polskim, jak i angielskim używa się konstrukcji komparatywnych, których częściami składowymi są nazwy roślin. Co wydaje się interesujące, w obydwóch językach znajdujemy kolokacje typu: *czerwony jak burak, jak wiśnia, jak róża, jak mak*. Ta wspólna grupa leksemów pełniących funkcję wyrazu porównującego świadczy o pewnych uniwersalnych wzorcach odniesienia, które wyróżniają użytkowników tych dwóch języków. Ponadto wskazują na to, że te konstrukcje mieszczą się w rdzeniu kategorii znaczeniowej czerwieni. Tak na ten temat piszą Nikishova i Kryvonosova (2019):

W strukturze kategorii wyróżniono prototypowy rdzeń i peryferie. Rdzeń prototypowy składa się z elementów pomocniczych ustalonych dla kolokacji porównawczych. Do kategorii „wzorce referencyjne koloru czerwonego” można zaliczyć także znaczną liczbę innych jednostek pozostających poza rdzeniem prototypowym. Dzieje się tak dlatego, że człowiek postrzega inne przedmioty jako czerwone (np. czerwoną torbę, czerwony krawat, czerwony notes itp.). Można powiedzieć:

„zaczzerwieniał jak ten krawat”. W konsekwencji obiekty te można również pojmować jako wzorce odniesienia, jednak ponieważ nie są one utrwalone w ustalonych kolokacjach porównawczych, ich nazwy schodzą na peryferie kategorii. Wzorce odniesienia koloru czerwonego, utrwalone w ustalonych kolokacjach porównawczych, są psychologicznie odróżniane przez rodzimych użytkowników języka od innych potencjalnych standardów odniesienia (p. 52).

W języku polskim słowniki odnotowują ponadto inne kolokacje, w skład których wchodzi następujące nazwy roślin: *czerwony jak piwonia*, *pomidor*. Warto dodać, że wszystkie cytowane w tym podrozdziale przykłady oznaczają zaczerwienienie najczęściej policzków lub całej twarzy spowodowane przeżywaniem emocji, czasami nadmiernym wysiłkiem lub upałem.

Należy jeszcze zaznaczyć, że w obydwóch językach konstrukcje komparatywne z nazwami warzyw lub owoców raczej mają negatywne wartościowanie, a czasami wydźwięk ironiczny. Często tworzą również zwroty, np. w języku angielskim: *go beet red*, *go/ turn beetroot* (Free) oraz w języku polskim *zaczzerwienić się jak burak*.

Widać za to różnice pomiędzy językiem polskim i angielskim w przypadku kolokacji z nazwami kwiatów. W polskiej literaturze przypisuje się kwiatom pozytywne znaczenie, co wiąże się z faktem, że konstrukcje te służą podkreśleniu piękności, delikatności i świeżości urody kobiecej, stąd porównania *czerwony jak maki*, *jak róża* mają pozytywne konotacje (Pietrzak, 2001). Wyjątek stanowi piwonia, która ze względu na swoją wyrazistą barwę nie kojarzy się już z subtelnością, dlatego kolokacja z tą nazwą kwiatu ma podkreślić intensywność zaczerwienienia twarzy związanego z negatywnymi uczuciami lub nadmiarem wysiłku (Nowakowska, 2005).

W języku angielskim *red as a poppy*, *red as a rose* znaczy: ‘extremely flushed and red, especially in the face, as from embarrassment, anger, or physical strain’ (Free). Widać zatem, że te połączenia wyrazowe używane są dla podkreślenia, że ktoś przeżywa negatywne uczucia, głównie zakłopotanie lub złość. Czasami mogą się one także pojawić w kontekście oznaki zbyt intensywnego wysiłku fizycznego. Warto pokazać to na przykładowych zdaniach podanych przez słowniki: *My father was as red as a poppy by the time we reached the top of the hill. I was afraid he might have a heart attack or something!* (Free).

Czerwony tworzy także wyrażenia, w których łączy się z nazwami warzyw w celu podkreślenia ich gatunku biologicznego, co perceptualnie daje się zauważyć dzięki barwie. W języku polskim używa się w tym celu następujących wyrażeń: *czerwony dąb*, *czerwona kapusta*, *czerwona koniczyzna*, *czerwona papryka*, *czerwona porzeczka* (SJP 315). Analogiczne konstrukcje występują w języku angielskim (Collins), co oczywiście wydaje się w pełni zrozumiałe ze względu na podobne uwarunkowania klimatyczne Polski, Anglii i niektórych części Stanów Zjednoczonych.

3. Kolokacje czerwonego z częściami ciała

Kolejną grupę kolokacji istotną pod względem ilościowym stanowią połączenia wyrazowe z nazwami części ciała. W języku polskim słowniki głównie odnotowują następujące przykłady: *czerwony na twarzy, twarz komuś poczerwieniała, zaczerwienić się po same uszy, czerwone rumieńce, zaczerwienić się po białka oczu, mieć czerwone oczy, czerwone wargi*. W języku angielskim pojawiają się następujące kolokacje: *a red face, red in the face, one's ears are red, get a red face, give (someone) a red face, a red eye, red-neck, red skin*.

Z przywołanych przykładów jasno wynika, że w obydwóch językach *czerwony* najczęściej tworzy połączenia wyrazowe z leksemem *twarz*, a ponadto pojawia się jako określenie barwy uszu lub oczu. Wydaje się to oczywiste, ponieważ pochodzenie tych konstrukcji motywowane jest obserwacją łatwo zauważalnych procesów, które zachodzą w wyglądzie człowieka.

Z definicji zamieszczonych w słownikach języka polskiego wynika, że przywołane w tej części frazeologizmy oznaczają, iż ktoś się bardzo zaczerwienił, a najczęściej na- stąpiło to z powodu zawstydzenia, zakłopotania, czego można się domyslić ze zdania podanego w *Wielkim słowniku frazeologicznym PWN z przysłówiami*: „Alicja zaczerwieniła się po uszy. Nie miała pojęcia, czym uraziła starszego pana” (WSF, s. 577). Ale trzeba zaznaczyć, że użytkownicy języka polskiego używają omawianych konstrukcji także w kontekście zmagania się kogoś z wysoką temperaturą, nadmiernym dla niego wysiłkiem, a czasami zbytnie zaczerwienienie czyjejś twarzy może być symptomem złego samopoczucia (np. wysokiego ciśnienia tętniczego). W słownikach języka angielskiego wyraźnie dookreślono, że zaczerwienienie twarzy lub uszu wynika z prze- żywania zawstydzenia lub złości. Doskonale to ilustruje podane następujące zdanie: *A red-faced Mr Jones was led away by police* (Collins).

Osobnego omówienia wymaga wyrażenie *red-eye* używane w obydwóch językach w dwóch znaczeniach. W pierwszej kolejności warto się skupić na wspólnym znaczeniu tej kolokacji, która odnosi się do efektu odbicia światła przez źrenice u fotografo- wanych ludzi i zwierząt, co z oczywistych względów nie uchodzi za estetyczne. Jednak wyrażenie *red-eye* ma jeszcze inne znaczenie w obydwóch językach. Trzeba zaznaczyć, że w języku polskim używa się określenia *czerwony* z rzeczownikami *oko* w liczbie mnogiej, stąd słowniki odnotowują konstrukcje *czerwone oczy*. Są one oznaką nie tylko przeżywania silnych emocji – złości, ale także płaczu, alergii oraz zmęczenia spowodowanego niewyspaniem lub nadmiernym wysiłkiem. W języku angielskim *red-eye* odnosi się do lotu odbywającego się w nocy lub wcześniej rano, stąd może ono także przybierać formę *red-eye flight*. Potwierdzenie takiego zastosowania tego związku frazeologicznego widać w podanym przykładzie: *She was running to catch a red-eye to New York* (Collins). Warto jeszcze zaznaczyć, że wyrażenia tego używa się w nieformalnej odmianie języka.

W języku angielskim znajdujemy jeszcze dwie dodatkowe kolokacje *czerwone- go* z częściami ciała. Pierwsza z nich to *red-neck/ redneck* używana w nieformalnej i w amerykańskiej odmianie języka angielskiego, a oznacza ‘a man who lives in a country area of the US, is uneducated, and may have strong unreasonable opinions’

(Longman, s. 1190). Druga *red skin* definiowana jest w następujący sposób: ‘dawne określenie rdzennego Amerykanina, które jest obecnie uważane za obraźliwe’ (Longman, s. 1191). Z przywołanych przykładów jasno wynika, że czerwona skóra lub szyja była symbolem ludzi o niższym statusie społecznym, co zapewne wiązało się z faktem, iż utrzymywali się oni z pracy fizycznej (łatwo można było to rozpoznać po spalonej od słońca cerze).

4. Czerwony a gniew

Czerwony w kulturze uchodzi za barwę miłości, zmysłowości oraz macierzyństwa, jednak w języku nie zostało utrwalone takie rozumienie tego koloru. Wydawać się to może zaskakujące, jednak kolokacje wskazują na asocjacje *czerwonego* ze złością i gniewem, co znajduje potwierdzenie w obydwóch językach. W języku polskim używane są dwa związki frazeologiczne, które bezpośrednio nawiązują do negatywnych emocji: *poczerwienić z gniewu*, *zrobić się czerwonym z gniewu* / *ze złości*. W słownikach języka angielskiego zapisano następujące konstrukcje: *red mist*, *see (the) red mist*, *see red*, *the red mist descends*. Ich znaczenie można sprowadzić do definicji: ‘uczucie silnego gniewu’. Pochodzenie tych związków wyrazowych datuje się na połowę XIX wieku, a ich metaforyczne znaczenie można wiązać z prototypem czerwieni, czyli z krwią. Wynika to z faktu, że wzburzenie emocjonalne powoduje, iż zwiększa się ciśnienie krwi, a to odpowiada za zbyt duży napływ krwi do mózgu, co odbiera człowiekowi zdolność racjonalnej oceny sytuacji. Można to obrazowo wyjaśnić, że człowiek pogrążony jest w czerwonej mgłę, która uniemożliwia mu właściwe postrzeganie sytuacji.

Widać zatem, że w obydwóch językach czerwień konceptualizowana jest jako barwa będąca symbolem złości oraz gniewu, jednak zostało to wyrażone w różny sposób. W języku polskim utrwalono to w formie zwrotów, w skład których wchodzi czasowniki i nazwy emocji: gniewu i złości. W języku angielskim występuje większa różnorodność formalna, ponieważ słowniki odnotowują zarówno wyrażenia, jak i zwroty, tworzone w większości z rzeczownikiem *mist* w znaczeniu ‘mgły’. W ten sposób utrwalono w omawianych konstrukcjach językowych właściwości zjawiska pogodowego, powszechnie znanego ludziom i bywającego bardzo uciążliwym ze względu na ograniczenia widoczności, która jest ważna z uwagi na orientację w otaczającej przestrzeni. Te właściwości mgły połączono jeszcze z czerwienią, dzięki temu dosyć jasne staje się przenośne znaczenie tych kolokacji.

5. Czerwona flaga – od rozdrażnienia do rewolucji

W materiale leksykograficznym znajdują się także konstrukcje językowe, w których *czerwony* buduje połączenia wyrazowe z leksemem *plachta*, *flaga* lub też *sztandar*. W języku polskim znajdujemy frazeologizm: *działać/podziałać na kogoś jak/niczym czerwona płachta na byka* (WSF, 363). Z kolei użytkownicy języka angielskiego mają do wyboru większą liczbę konstrukcji tego typu, a oto przykłady: *a red flag to a bull*,

a red rag to a bull, be like a red flag to a bull, be like a red rag to a bull, be like waving a red flag to a bull, be like waving a red rag to a bull (Free).

W każdym z języków w ten sam sposób rozumie się te konstrukcje, a tak są one definiowane: ‘celowa irytująca lub obciążająca prowokacja; coś, co wywołuje wielki gniew lub irytację’ (Free). Pochodzenie tych frazeologizmów związane jest z korridą popularną w Hiszpanii, Portugalii lub Meksyku, co zostało zanotowane w słowniku przy definicji tego frazeologizmu w następujący sposób: ‘aluzja do praktyki mata- dorów polegającej na machaniu czerwonymi flagami w stronę byka podczas walki byków, chociaż kolor flagi w rzeczywistości nie ma znaczenia dla zwierząt’ (Free).

Jednak w podanym powyżej cytacie warto zwrócić uwagę na jeden fakt. Mimo że w języku utrwalono, zgodnie z rzeczywistością, iż matador drażni byka czerwoną płachtą, to jednak kolor nie ma w tej sytuacji żadnego znaczenia. Związane jest to z faktem, że owe zwierzęta mają tylko jeden rodzaj komórek wzrokowych, które nie pozwalają im na rozróżnianie barw chromatycznych. A samo rozdrażnienie byka na widok czerwonej płachty wynika nie z użytego koloru płótna, ale z odpowiedniego przygotowania zwierzęcia do rywalizacji. Przed walką bywa ono głodzone, poza tym krzyczące tłumy ludzi oraz nowe miejsce wywołują u niego obronny instyngt.

Należy także wskazać, że czerwona flaga nie tylko wiąże się z korridą, ale w oby- dwóch językach przypisuje się jej jeszcze inne znaczenia. Jedno z nich dotyczy tego, że jest ona traktowana jako ‘znak lub sygnał wskazujący potencjalne, rozpoczynające się lub bezpośrednie niebezpieczeństwo lub problem’ (Free). Dlatego też ratownicy wodni wywieszają na plażach i kąpieliskach czerwoną flagę, którą należy interpre- tować jako zakaz pływania w danym miejscu ze względu na niesprzyjające warunki pogodowe. Na podobnych zasadach bywa ona używana w wyścigach. Funkcjonuje tam ona jako symbol zagrożenia, stąd oznacza konieczność natychmiastowego zatrzy- mania się i opuszczenia toru ze względu na potencjalne niebezpieczeństwo. W oby- dwóch przypadkach wybór czerwieni jako barwy konotującej niebezpieczeństwo wiąże się z jej symboliką determinowaną przez prototyp krwi oraz ognia.

W kulturze, a częściej w świecie polityki, kolor czerwony wiązany jest też z rewolucją, co zostało utrwalone także w zasobach leksykalnych języka polskiego i angielskiego. W pierwszym z nich funkcjonuje kolokacja *czerwony sztandar* – w znaczeniu ‘sztandar koloru czerwonego – międzynarodowe godło walki proletariatu’ (SFJP, I, 153). Angielskie słowniki odnotowują konstrukcje *red flag* (Cambridge).

Taka symbolika czerwieni wiąże się z rewolucją francuską, w czasie której jakobini nosili czerwone spiczaste czapki charakterystyczne dla galerników. Stąd na początku znakiem rozpoznawczym rewolucjonistów były flagi właśnie z wizerunkiem tej czap- ki, lecz z czasem zostały one zastąpione chorągwią w jednolitym czerwonym kolorze (Gross, s. 66).

Z czasem barwa ta została przypisana lewicowym ugrupowaniom w wielu krajach, co znalazło odzwierciedlenie także w innych konstrukcjach. Jest to dosyć dobrze zauważalne zwłaszcza w języku polskim, w którym *czerwony* łączono z systemem komunistycznym i w takim kontekście, często też w negatywnym znaczeniu, używano następujących frazeologizmów: *człowiek czerwonych przekonań* (SFS I 153), *czerwona arystokracja*, *czerwona burżuazja*, *czerwona dyktatura* (Nowakowska 2005, s. 45–46).

Dla podkreślenia, że w tym systemie politycznym istniały szczególnie silne wzajemne zależności partyjne, posługiwano się frazeologizmami: *czzerwony pajak*, *czzerwona sitwa*, *czzerwona pajęczyna* (Nowakowska 2005, s. 45–46). Wyrażenia *czzerwony ciemnogród*, *czzerwony dwór*, *czzerwony folwark* odnosiły się do budynków będących siedzibami władz komunistycznych.

Względy historyczne spowodowały, że oczywiście w języku angielskim znajduje się niewiele konstrukcji nawiązujących do lewicowego kontekstu czerwieni. Oprócz wspomnianej *czzerwonej flagi* słowniki odnotowują następujące połączenie wyrazów: *reds under the bed* (Free), a tak wyjaśnia się jego znaczenie oraz pochodzenie: „przekonanie lub mentalność, że agenci komunizmu ukrywają się wśród większej populacji, czekając na okazję do rozpowszechnienia swoich programów. Aluzja do paranoi, która ogarnęła Amerykę i inne kraje podczas zimnej wojny” (Free). Warto zwrócić uwagę, że w owym frazeologizmie użyto liczby mnogiej w celu podkreślenia, że chodzi o działanie nie pojedynczych osób, ale zaplanowaną akcję całej grupy osób, która czeka na odpowiedni moment, aby rozpropagować swoje poglądy polityczne.

6. Czerwony a finanse

Czerwony poprzez swoje negatywne konotacje związane z zagrożeniem i niebezpieczeństwem bywa też wykorzystywany w świecie biznesu, gdzie ma symbolizować niebezpieczne, niespodziewane i często też niepożądane pod względem finansowym zjawiska. Stąd też na czerwono oznacza się w rozmaitych indeksach kompanie lub osoby, które ponoszą straty. To zastosowanie czerwieni znalazło też odzwierciedlenie w obydwóch analizowanych językach. W jednym z polskich słowników można na- trafić na frazeologizm: *być/ znaleźć się w czerwieni* (WSF, 145), co w żargonie finansowym oznacza ‘akcje spółki straciły na wartości’.

Więcej konstrukcji tego typu występuje w języku angielskim, np. *red ink*, *in the red*, *be in the red*, *go in (to) the red*, *be bleeding red ink*, *bleed red ink* (Free). Wszystkie te konstrukcje nawiązują do dawnego zwyczaju zapisywania w księgach rachunkowych przychodów i strat. Dla lepszego rozróżnienia te pierwsze zapisywano czarnym atramentem, drugie czerwonym. Jeśli w księdze dominował kolor czerwony, oznaczało to trudności finansowe i często konieczność zaciągania pożyczek. Stąd też przywołane powyżej konstrukcje oznaczają, że ktoś ma dług lub stracił znaczne sumy pieniędzy. Mimo że obecnie rachunkowość prowadzi się za pomocą programów komputerowych, to jednak dosyć często wykorzystuje się w nich kolor czerwony do zapisu strat, co sprawia, że kolokacje przytoczone w tym rozdziale są ciągle używane oraz zrozumiałe, chociaż należy podkreślić, iż najczęściej pojawiają się w języku biznesowym (Liberto, 2023).

Na podanych przykładach występujących w języku angielskim – *be bleeding red ink*, *bleed red ink* widać wyraźne nawiązanie do krwi, będącej prototypem czerwieni. Jak wiadomo z poprzednich części tego opracowania, łączona jest ona z zagrożeniem i niebezpieczeństwem, co powoduje, że bardzo czytelne staje się negatywne znaczenie przywołanych konstrukcji. Ponadto pokazują one ciekawe i dosyć skomplikowane

procesy kształtowania się niektórych kolokacji językowych; z jednej strony są one determinowane przez sytuacje z codziennego życia (np. wykorzystanie czerwonego atramentu), z drugiej połączone z symboliką wpisaną w prototyp.

Warto jeszcze wspomnieć w tym podrozdziale o innej grupie frazeologizmów od- syłających do świata finansów, ale mających zupełnie inną motywację. W języku pol- skim będzie to *czerwony złoty* w znaczeniu 'dawna złota moneta obiegowa o charak- terze międzynarodowym, bita w Europie od XIII w.; czerwonec, dukat' (SJP I 315). Powstanie tego wyrażenia związane było z faktem, że wszystkie monety produkowane ze złota określano dawniej jako czerwone, srebrne jako białe, a miedziane, ze względu na najniższą wartość, jako czarne.

W amerykańskiej odmianie języka angielskiego pojawiają się z kolei kolokacje z centem: *red cent, not have a red cent, not one red cent, not worth a red cent*. W słow- niku tak wyjaśniono znaczenie i pochodzenie tych kolokacji: „bezwartościowy; zban- krutowany”. Cent od dawna pozostaje najniższym nominałem monety amerykań- skiej, a „czerwony” odnosi się do faktu, że kiedyś była ona wykonywana z miedzi. Wyrażenie pochodzi z początków XIX wieku. J.S. Jones użył go w *People's Lawyer* (ca. 1839). Widać zatem, że *red cent* ma negatywne znaczenie, ale w tym wypadku nie wiąże się to z symboliką czerwonego, lecz z niską wartością samej monety.

7. Czerwony dywan

W wielu kulturach już od czasów starożytnych kolor czerwony utożsamiany był z władzą, a nawet rezerwowano go tylko dla bóstw, o czym świadczą ta oto historia:

Kiedy Agamemnon, tytułowy król starożytnej greckiej sztuki napisanej w 458 roku p.n.e., wracał z wojny trojańskiej, przygotowano dla niego chodnik z czer- wonego dywanu. W tamtych czasach był on jednak zarezerwowany tylko dla bo- gów, którzy dzięki temu nie dotykali ziemi tak, jak to robią śmiertelnicy. (...) Agamemnon za swoją pychę związaną ze stąpieniem po czerwonym dywanie został ukarany, ponieważ zamordowano go we własnym domu (Brown).

W przytoczonym fragmencie tkwi wyjaśnienie genezy konstrukcji *czerwony dy- wan*, będącej przedmiotem analizy tej części opracowania. W ramach dopowiedzenia należy dodać, że czerwień przez wieki była kolorem szat królewskich, a także kardy- nalskich. Kosztowność czerwonego barwnika powodowała, że tylko ludzie z najwyż- szych warstw społecznych mogli sobie pozwolić na taki kolor ubioru i w ten sposób odróżniali się od plebsu, którego odzież była wyrabiana z szarego lub brunatnego naturalnego płótna.

Po tym krótkim wprowadzeniu warto się już przyjrzeć temu, jak konstrukcja *czer- wony dywan* funkcjonuje w omawianych językach. W języku polskim przyjęło się wyrażenie *czerwony dywan* (FWSF 67), które należy rozumieć jako miejsce przed budynkiem, specjalnie wyeksponowane czerwonym chodnikiem, po którym prze- chodzą znane i sławne osobistości ze świata show-biznesu, pozując równocześnie do zdjęć i udzielając krótkich wywiadów. W życiu społecznym możliwość pojawienia

się na czerwonym dywanie utożsamiana bywa z odniesieniem sukcesu, znalezieniem się w grupie celebrytów. Widać, że w języku polskim chodzi o stosunkowo młode wyrażenie, o czym może świadczyć fakt, że odnotowuje je wyłącznie jeden słownik opracowany przez Piotra Flicińskiego (2010, s. 67). Jednak wyrażenie to ma bardzo dużą frekwencję w internecie, o czym świadczy liczba stron wyświetlających się po wpisaniu wyrażenia *czerwony dywan* w wyszukiwarki.

W języku angielskim funkcjonuje kilka konstrukcji z określeniem *czerwony dywan*: *a red carpet, red-carpet treatment, to get the red-carpet treatment, to give (one) the red-carpet treatment, to put out the red carpet, to roll out the red carpet, to roll out the red carpet for someone* (Free). Należy zauważyć, że w angielskim oprócz podstawowego wyrażenia istnieją zwroty, które oznaczają, że ktoś może być w sposób szczególny traktowany lub może też kogoś przyjmować z wyjątkowymi honorami, na co wskazuje łączliwość *czerwonego dywanu* z różnymi czasownikami: *to get, to give, to roll out*. Widać wyraźnie, że użytkownicy języka angielskiego dysponują większą różnorodnością znaczeń i środków leksykalnych w omawianym zakresie. Być może wynika to z faktu, że w USA odbywa się ceremonia wręczania Oscarów, w czasie której widzowie z całego świata oglądają sławne osobistości związane ze światem filmu prezentujące się właśnie na czerwonym dywanie. Popularność i doniosłość tego wydarzenia znalazła odzwierciedlenie w języku, co pokazuje, jak życie kulturalne może wpływać na zasób leksykalny danej społeczności.

8. Czerwień a przyjemność i zabawa

Czerwień należy do grupy jasnych i ciepłych barw wywołujących pozytywne konotacje: radość i szczęście. Jednak, co wydawać się może zaskakujące, w języku bardzo słabo reprezentowany jest ten aspekt barwy. W polskim w ogóle nie ma konstrukcji, które by nawiązywały do takiej symboliki omawianego koloru. W angielskim można znaleźć nieliczne frazeologizmy tego typu. Jednym z nich jest *a red-letter day* definiowany w następujący sposób: ‘a special, happy, and important day that you will always remember’ (Cambridge). Widać zatem wyraźnie, że wyrażenie *a red-letter day* ma pozytywne nacechowanie. Można by się zastanawiać, czemu to zawdzięcza, ale staje się to jasne w kontekście wyjaśnienia zaprezentowanego przez Humeniuk (2020), która tak tłumaczy genezę tę konstrukcji: „Idiom dzień czerwonych liter pojawił się w XIX wieku, określenie to pierwotnie oznaczało dzień świętego, ponieważ był oznaczany czerwonymi literami w kalendarzach kościelnych” (s. 193).

Innymi przykładami mającymi pozytywne konotacje czerwieni będą dwie kolejne konstrukcje: *to paint the town red, to go out and paint the town red*, co jest definiowane w następujący sposób: ‘wyjść do miasta lub miasteczka i miło spędzić czas, zazwyczaj odwiedzając różne lokale, takie jak bary, restauracje, kluby’ (Free). Kevin Miller (2020) wyjaśnia, że znaczenie omawianych połączeń wyrazowych bywa uzależnione od kontekstu, stąd oprócz tego, które zostało podane wyżej, dodatkowo można je jeszcze rozumieć jako spędzanie czasu na zabawie, która nie ma granic, czyli związana jest z rozpustą, pijaństwem oraz przekraczaniem innych norm

społecznych. To powoduje, że wówczas przypisuje się tym kolokacjom negatywne wartościowanie.

Warto się też zastanowić nad tym, jakie jest pochodzenie tych konstrukcji. Nie ma jednoznacznego wytłumaczenia genezy tych zwrotów. Jedną z historii związana jest z Henrym Beresfordem (the Marquis of Waterford), który w roku 1837 przyjechał ze swoimi towarzyszami o zmierzchu po nocy pełnej pijaństwa do miasteczka Melton Mowbray. A taka oto sytuacja podobno miała wówczas miejsce pod murami tej miejscowości:

Strażnicy wyraźnie widzieli, że jeźdźcy chuligani właśnie zakończyli noc rozputy i picia. Zachowywali się głośno i hałaśliwie, a celnik zażądał opłaty za wstęp. (...) Odbierając żądanie celnika jako obelgę, markiz Waterford i jego zbiry przystąpili do obijania biednego strażnika. Jednak na tym nie poprzestali i zajęli się swoim chuligaństwem twórczo. Pomalowali strażnika i jego towarzysza świeżą warstwą czerwonej farby, przybili gwoździami do drzwi swojego punktu poboru opłat i również drzwi pomalowali czerwoną farbą (Miller).

Nie ma jednak niezbitych dowodów na to, które by potwierdzały, że faktycznie wydarzenia te miały miejsce. Dodatkowo ich wiarygodność umniejsza fakt, że pierwsze użycie idiomu *to paint the town red* odnotowano w 1883 r. w Los Angeles, czyli w USA, a nie w Anglii, gdzie wydarzyła się historia, prezentowana powyżej. Stąd w słowniku online *The Free Dictionary* znajduje się jeszcze inne wytłumaczenie omawianej konstrukcji: „Niektórzy uważają, że odnosi się to do podpalenia czegoś; inni wskazują na niejasne skojarzenie koloru czerwonego z przemocą” (Free). Ma to związek z historią przytaczaną przez Millera (2020). Uważa on, że takie znaczenie wykazuje związek z legendą o okrutnym kowboju, który groził mieszkańcom, iż po- maluje miasto na czerwono ich krwią. Stąd też czasami *to paint the town red* może oznaczać jakąś tragedię, rozlew krwi.

Wnioski

W artykule nie omówiono wszystkich kolokacji tworzonych przez leksem *czerwony* (a także frazeologizmy z czasownikami *zaczernieć*, *poczernieć*), ale skupiono się jedynie na pewnych kategoriach, aby pokazać najważniejsze tendencje widoczne w łączliwości omawianego wyrazu. Starano się także odnieść je do referencji prototypowych w celu pokazania, na ile mogą one wpływać na funkcjonowanie *czerwonego* w systemie leksykalnym języka polskiego i angielskiego. Po przeprowadzonej analizie nasuwają się wnioski, że leksem *czerwony* wykazuje dużą łączliwość w obydwóch językach. Jest to około 80 kolokacji, co świadczy o jego dużej produktywności i dosyć wczesnym pojawieniu się w systemach leksykalnych polskiego i angielskiego. Ponadto w obydwóch językach istnieją kolokacje, które nawiązują do prototypów czerwieni, czyli krwi (2 polskie, 4 angielskie) oraz ognia (9 polskich, 2 angielskie). Trzeba jednak zaznaczyć, że nie są one bogato reprezentowane w omawianych językach z wyjątkiem odwołań do ognia odnotowanych w języku polskim.

Analiza pozostałych konstrukcji, w których komponentem jest leksem *czerwony*, prowadzi do konkluzji, że barwa ta jest podobnie konceptualizowana w obydwóch analizowanych językach. Przejawia się to chociażby w tym, że dosyć łatwo daje się wyodrębnić kategorie wyrazów, z którymi *czerwony* wykazuje dosyć wysoką łączliwość. Z pewnością są to nazwy roślin i części ciała.

Można też zauważyć, że niektóre kolokacje utrwalone w języku polskim i angielskim łączy wspólne znaczenie, dlatego daje się je pogrupować, kierując się symboliką czerwieni zapisaną w kulturze. Na podstawie konstrukcji przywołanych w artykule można stwierdzić, że zarówno w języku polskim, jak i angielskim dominuje negatywne wartościowanie czerwieni. Użytkownicy języków wiążą ją z negatywnymi emocjami – gniewem, złością, rozdrażnieniem, ale także zagrożeniem i niebezpieczeństwem. Słowniki odnotowują niewiele konstrukcji, które by nawiązywały do pozytywnych asocjacji czerwieni. Są to połączenia wyrazowe, w których *czerwony* występuje obok takich leksemów, jak *poppy*, *rose*, *carpet*, *letter*, *town*. Warto też zaznaczyć, że język angielski jest pod tym względem zasobniejszy, w języku polskim ten aspekt omawianej barwy bywa skąpo reprezentowany, jedynie przez pojedyncze kolokacje

(*czerwony jak róża*, *czerwony jak mak*, *czerwony dywan*).

W ramach podsumowania można stwierdzić, że widać wiele analogii występujących w obydwóch analizowanych językach w zakresie omawianego zagadnienia. To wyraźnie pokazuje, że języki polski i angielski przynależą do tego samego kręgu kulturowego, a różnice pomiędzy nimi sprowadzają się do ilościowej reprezentacji niektórych konstrukcji oraz ich kształtu formalnego/struktury.

Beata Lisowska

Autorka jest doktorem nauk humanistycznych, językoznawcą, związanym z Wydziałem Nauk Humanistycznych w Akademii Nauk Stosowanych w Nowym Sączu. Pracowała jako nauczyciel polonisty w gimnazjum i liceum ogólnokształcącym. Jej zainteresowania badawcze związane są z metodyką języka polskiego, kulturą języka oraz frazeologią. Autorka wielu artykułów i redaktorka trzech publikacji

Monika Kucharska

Współautorka jest nauczycielką języka angielskiego prowadzącą zajęcia dla studentów różnych wydziałów Akademii Nauk Stosowanych w Nowym Sączu. Posiada tytuł licencjata z lingwistyki stosowanej oraz tytuł magistra filologii angielskiej. Od ponad dwudziestu lat pracuje jako nauczycielka języka angielskiego. Specjalizuje się w nauczaniu języka angielskiego ogólnego oraz języka angielskiego specjalnego (biznes, technologia i nauki medyczne). Jej zainteresowania badawcze są związane z nauczaniem języka angielskiego dla dorosłych, strategiami tłumaczeniowymi i różnicami kulturowymi w biznesie

Bibliografia

- Berlin, B., Kay, P. (1969). *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*. Berkley: University of California Press.
- Brown, T. (2021). *History of the Red Carpet Entrances: Centuries of Culture, Glamour and VIP Events*. Pozyskano z: <https://www.eventsfantastic.com.au/blog/history-of-the-red-carpet-entrances-centuries-of-culture-glamour-and-vip-events/>
- Forstner, D. (1990). *Świat symboliki chrześcijańskiej*, przeł. W. Zakrzewska, P. Pachciarek, R. Turzyński. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Gross, R. (1990). *Dlaczego czerwień jest barwą miłości?* Warszawa: Wydawnictwo Artystyczne i Filmowe.
- Humeniuk, I. (2020). *Philosophy of Red Color: Linguistic and Extralinguistic Aspects*. WIS-DOM 2(15), 188–198.
- Jurek, K. (2014). *Kolor jako element kształtowania tożsamości jednostkowej i zbiorowej*. Zeszyty Naukowe KUL 57 (2014), nr 4 (228).
- Kowalski, P. (1989). *Leksykon znaki świata. Omen, przesąd, znaczenie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kozak, Ł. (2020). *Upiór. Historia naturalna*. Warszawa: Fundacja Evviva L'arte.
- Krzyżanowski, J. (1975). *Mądrzej głowie dość dwie słowie. Pięć centurij przysłów polskich i diabelski tużin* t. III. Warszawa: PIW.
- Liberto, D. (2023). *Red Ink: What it Means, How it Works, History* Pozyskano z: <https://www.investopedia.com/terms/r/red-ink.asp>.
- Miller, K. (2020). *Paint the Town Red: Meaning & Origin*. Pozyskano z: <https://thewordcounter.com/paint-the-town-red/>.
- Nikishova, A., Kryvonosova, E. (2019). *Comparative collocations as cognitive classifiers are bases of lexical categories*. International Journal of Current Approaches in Language, Education and Social Sciences (CALESS), 1(1), 45–61.
- Nowakowska, A. (2005). *Świat roślin w polskiej frazeologii*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Nowakowska, B. (2005). *Nowe połączenia wyrazowe we współczesnej polszczyźnie*. Kraków: Wydawnictwo LEXIS.
- Pietrzak, M. (2001). *Rośliny występujące w porównaniach w Trylogii H. Sienkiewicza*, [w:] A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj (red.), *Język a kultura, t. 16. Świat roślin w języku i kulturze* (s. 169–178). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Słownik ilustrowany języka polskiego* M. Arcta (1916). Warszawa: Wydawnictwo: M. Arct.
- Słownik języka polskiego* (tzw. warszawski) (1900). (red.), J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, t. I. Warszawa: Wydawnictwo E. Lubawski S-ka.
- Słownik języka polskiego* PAN (1961). (red.), W. Doroszewski, t. III. Warszawa: Wydawnictwo Polska Akademia Nauk.
- Tokarski, R. (2004). *Semantyka barw we współczesnej polszczyźnie*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Wierzbicka, A. (1990). *Meaning of colour terms: semantics, culture and cognition*, Cognitive Linguistics, vol. 1, s. 99–151.
- Wierzbicka, A. (1999). *Znaczenie nazw kolorów i uniwersalia widzenia* [w:] J. Bartmiński (red.) *Język, umysł i kultura*. Wybór prac (s. 405–448). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Wtorkowska, M. (2014). *Porównanie polskich i słoweńskich frazeologizmów z komponentem wybranych zwierząt domowych (byka, wołu, krowy i cielęcia)*. Acta Universitatis Lodzensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców 21, 403–412.

Wykaz słowników

- Cambridge Dictionary – <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/>
Collins – <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/>
Free – The Free Dictionary – <https://idioms.thefreedictionary.com>
FWSF – Fliciński, P. (2010). *Współczesny słownik frazeologiczny*. Poznań: Adam Mickiewicz University.
Longman – <https://www.ldoceonline.com/dictionary>
SFS – Skorupka, S. (1989). *Słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
SJP – Szymczak, M. (2002). *Słownik języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
WSF – Kłosińska, A., Sobol, E., Stankiewicz, A. (2022). *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
WSF – Müldner-Nieckowski, P. (2003). *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego*. Warszawa: Świat Książki.